

Гевко В.Л.

*аспірант Науково – дослідного інституту
приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО СПОРУ, ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕДУРИ ЙОГО РОЗГЛЯДУ У СУДІ

Основним, а краще сказати «найдієвішим», інструментом у суді із захисту корпоративних прав та інтересів, є беззаперечно - позовна заява. Саме у позовному провадженні суд здійснює розгляд більшості корпоративних спорів.

За правилами Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК) корпоративний спір не може бути розглянутий, ні у наказному, ні у спрощеному провадженні.

Так, із змісту статті 148 ГПК судовий наказ може бути видано тільки за вимогами про стягнення грошової заборгованості за договором, укладеним у письмовій (в тому числі електронній) формі, якщо сума вимоги не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб. Особа має право звернутися до суду з вимогами, визначеними у цій статті, в наказному або спрощеному позовному провадженні на свій вибір. У свою чергу, стаття 247 ГПК забороняє розглядати у спрощеному провадженні справи у спорах, які виникають з корпоративних відносин, та спорах з правочинів щодо корпоративних прав (акцій), а також у спорах між юридичною особою та її посадовою особою (у тому числі посадовою особою, повноваження якої припинені) про відшкодування збитків, заподіяних такою посадовою особою юридичній особі її діями (бездіяльністю) [1].

Отже, судова процедура розгляду корпоративних спорів передбачає розгляд таких справ виключно у загальному позовному провадженні.

Не є, з цього питання, відмінною чи дискусійною, і судова практика Верховного Суду, який трактує норми ГПК, як такі, що містять чітке правило про складність корпоративних спорів.

Наприклад, у справі № 925/1476/17 (постанова Верховного Суду від 05.09.2018) Касаційний господарський суд погодився з висновком апеляційного господарського суду про помилковість переходу суду першої інстанції до розгляду справи у корпоративному спорі в порядку спрощеного позовного провадження. При цьому, спір у даному випадку, стосувався питання визнання недійсними рішень загальних зборів відповідача, тобто виник з корпоративних відносин [2].

Слід погодитися та підтримати такі посилені процедурні вимоги законодавця до корпоративних спорів. Адже, спори ці на практиці є дійсно складними за багатьма характеристиками.

Характеризуючи категорію складності господарського спору законодавець уже у самому ГПК пробує визначити характерні для складності ознаки. Так, за змістом статті 12 ГПК:

- Наказне провадження призначене для розгляду справ за заявами про стягнення грошових сум незначного розміру, щодо яких відсутній спір або про його наявність заявнику невідомо.

- Спрошене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Малозначними справами є: 1) справи, у яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб; 2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження, та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

- Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрошеному позовному провадженні [1].

Характерними ознаками, які дозволяють вирішити питання про розгляд справи в порядку спрошеного або загального позовного провадження є такі як: 1) ціну позову; 2) значення справи для сторін; 3) обраний позивачем спосіб захисту; 4) категорію та складність справи; 5) обсяг та характер доказів у справі, в тому числі, чи потрібно у справі призначити експертизу, викликати свідків тощо; 6) кількість сторін та інших учасників справи; 7) чи становить розгляд справи значний суспільний інтерес; 8) думку сторін щодо необхідності розгляду справи за правилами спрошеного позовного провадження (стаття 247 ГПК) [1].

Якщо дати аналіз будь якому корпоративному спору то за наведеними критеріями він однозначно не може бути названий «малозначним» чи «нескладним».

Аналізуючи опис складності спору наведений у процесуальному законі, а також, судову практику з розгляду корпоративних спорів, можемо виділити такі характерні причини складності корпоративних спорів.

1. Корпоративні спори, складні за структурно та обсягом взаємних прав, обов'язків чи інтересів, які виникають у корпоративних відносинах між їх учасниками. Це як правовідносини, які виникають між учасником і корпорацією, так і відносин між самими учасниками, а також між учасниками і

посадовими особами, органами управління юридичної особи. У цих спорах існує таке поняття як «баланс інтересів» усіх учасників та товариства. Наприклад, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 22.10.2019 у справі №923/876/16, серед іншого, зазначено, про те що вирішуючи питання щодо ефективності обраного позивачем способу захисту, суди мали врахувати баланс інтересів усіх учасників та товариства, уникати зайвого втручання у питання діяльності товариства, які вирішуються виключно рішенням загальних зборів учасників товариства, та надавати оцінку добросовісності відповідачів, які у разі задоволення позовних вимог будуть позбавлені своїх часток або їх частин у грошовому або відсотковому вираженні [3].

2. Значення спору для його учасників. Адже питання стоїть про захист корпоративного права, інтересу з частки чи акції, яке проявляється у захисті не лише матеріальної складової корпоративного права, але й інших прав – управління, інформаційних, організаційних, тощо.

3. Складність у виборів належного, і одночасно ефективного способу захисту. На практиці у позовах поєднуються часто і майнові і немайнові вимоги, в силу того, що захищаються і майнові і немайнові корпоративні права. При цьому спосіб захисту, який обирає позивач, або корегує суд, повинен однозначно не лише бути належним, але й ефективним, він повинен забезпечувати реальне «відновлення» порушеного чи визнання невизнаного або оспорюваного корпоративного права та інтересу, або якщо це неможливо надавати певну матеріальну компенсацію (стягнення шкоди, збитків).

4. Складна структура учасників корпоративного спору. Сюди входять як позивачі та відповідачі учасники (засновники, акціонери, пайовики) юридичних осіб, так і самі корпорації, а також їх посадові особи. Крім того, учасниками спору можуть виступати державні органи – реєстратори, звідси як реєстратори – нотаріуси, Мінюст, Нацкомісія з цінних паперів, Фонд держмайна, Держава в особі інших органів у випадку управління державною корпоративною часткою, і інші.

5. Різноманітність, складність доказів. У корпоративних спорах на відміну від інших господарських спорах, де основну масу становлять письмові докази, доказова база є значно різноманітнішою, ширшою, а звідси і складнішою у збиранні, забезпеченні, поданні, витребуванні та оцінці доказів. Доказами у корпоративному спорі, крім письмових, є і покази свідків, коли ті чи інші обставини можуть підтвердити лише вони. Слід зазначити, що практика господарських спорів вказує на те, що саме корпоративні спори стали лідерами в правовідносинах, які підтверджуються за допомогою показань свідків. [4]. Доказами у корпоративних спорах, також часто є пояснення посадових осіб, відеодокази, електронні докази, тощо.

6. Складна і часто змінювана структура корпоративних правових актів. Треба згадати лише історію розвитку корпоративних законодавчих актів за часів незалежної України, щоб зрозуміти усю складність і частоту змін, яке зазнало корпоративне законодавство з 1991 року і до наших днів, і це лише початок, якщо проаналізувати проекти законів, які подані і очікують прийняття у Верховній Раді України у даний час.

У свою чергу чинне корпоративне законодавство характеризується множинністю нормативних актів. Наприклад, крім Цивільного кодексу України, воно містить значну кількість окремих законів для кожного виду юридичної особи корпоративного типу – Закони «Про акціонерні товариства», «Про товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю», «Про господарські товариства» (в частині повних і командитних товариств), «Про кооперацію», «Про сільськогосподарську кооперацію», і інші [5]. Поряд з цим, існують види юридичних осіб, правове регулювання яких обмежується лише статтями ГК України. Це, наприклад, приватні, колективні, державні, комунальні підприємства, їх об'єднання. У науці, і серед практикуючих правників, триває гаряча дискусія щодо необхідності збереження такої форми юридичної особи як підприємство, чи перетворення їх усіх у товариства. Так звана дискусія про «закритий, вичерпний» чи «відкритий» перелік організаційно – правових форм юридичних осіб [6. с. 73-74]. Має місце і відмінна в різний час практика ВС щодо правового статусу цих підприємств, наприклад, щодо – приватного підприємства .

Крім нормативно правових актів, значну вагу серед регулювання корпоративних правовідносин мають внутрішні корпоративні акти корпорації, так звані, локальні акти: статuti, засновницькі угоди, положення, регламенти, порядки, тощо, а також, з останніх новел - корпоративні договори.

7. Значний суспільний інтерес. В певних випадках, особливо у корпоративних спорах де держава володіє корпоративною часткою у юридичних особах, такі спори становлять значний суспільний інтерес.

8. Обмеження у процедурі вибору альтернативних юрисдикцій та місця вирішення спору. Так, за статтею 22 ГПК корпоративні спори не можуть бути передані на розгляд третейського суду, міжнародного комерційного арбітражу, крім випадків, передбачених у ГПК. Але якщо вказані спори виникають з договору, то можуть бути передані на вирішення міжнародного комерційного арбітражу лише на підставі арбітражної угоди, укладеної між юридичною особою та всіма її учасниками. Корпоративні спори в основній масі за положенням статті 30 ГПК розглядаються виключно господарським судом за місцезнаходженням юридичної особи.

9. Особливості розгляду корпоративних спорів під час воєнного чи надзвичайного стану. Так, під час воєнного стану, було прийнято: Закон України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів», інші закони України та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні, затверджений Верховною Радою України, а також, Порядок розгляду заяв та здійснення виплат для наступної повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 року № 998, Постанову Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 552 "Деякі питання виконання Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів».

Вказаними нормативними актами передбачено, серед іншого, примусове вилучення об'єктів права власності Російської Федерації та об'єктів права власності її резидентів з мотивів суспільної необхідності (включаючи випадки, за яких це настійно вимагається військовою необхідністю) на користь держави Україна на підставі, і в порядку, встановлених Законом. При цьому в об'єкти права власності входять, і цінні папери та корпоративні права, що знаходяться (зареєстровані) на території України та безпосередньо або через афілійованих осіб належать Російській Федерації та її резидентам [5].

Підсумовуючи сказане, слід відмітити, що наведені вище ознаки складності корпоративних спорів, дають підстави, на нашу думку, вважати такі спори - складними, і відповідно їх розгляд повинен здійснюватись за особливими процедурами, і правилами загального позовного провадження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Господарський процесуальний кодекс України. № 1798-ХІІ, від 06.11.1991. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n1704>.

2. Постанова Верховного Суду від 05.09.2018 № 925/1476/17. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76326068>.

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22.10.2019 у № 923/876/16 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85614604>.

4. Гевко В.Л. Чому показання свідків у корпоративних спорах не використовують на повну// Закон і Бізнес, № 51, 25.12—31.12.2021

[Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zib.com.ua/ua/150162-chomu_pokazannya_svidkiv_u_korporativnih_sporah_ne_vikoristo.html?fbclid=IwAR3Tq68c3eEE71ojf7zyVIZdMj_94jIqk9I2g5yZDPIgxGod1zmJKb5WB9k.

5. Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/index>.

6. Зозуляк О.І. Роздуми щодо організаційно - правових форм юридичних осіб в контексті рекодифікації цивільного законодавства// Збірник наукових праць за матеріалами ХІХ міжнародної науково-практичної конференції, Івано-Франківськ. – 2021. С. 73-78.